

MIRCEA ELIADE

Revolta *romantică*

In acea toamnă a anului 1927, Pamfil Șeicaru a părăsit „Cuvântul” cu un grup de gazetari și a fondat „Curentul”. În urma acestei crize, Nae Ionescu a dobândit o și mai mare răspundere în orientarea politică a ziarului. Eu continuam să scriu cele două foiletoane săptămânale, dar Titus Enacovici încerca să-l convingă pe Profesor că aş putea lua locul unuia dintre redactorii plecați.

La sfârșitul toamnei, am vorbit pentru întâia oară în public. Stelian Mateescu, care era secretarul Societății de Estetică, organizase la Fundația Carol I un ciclu de conferințe închinat romantismului și-mi propusese să vorbesc despre „Romantismul religios”. El ținuse conferința de deschidere, despre romantismul în artă, citând copios din caietul negru – apoi plecase la Paris. Printre ceilalți conferențieri, se numărau, dacă-mi aduc bine aminte, Ștefan Nenițescu și Oscar Wașter Cisek. Eu acceptasem pentru că mi se părea că descoperisem o interpretare personală a romantismului religios. Îmi propuneam să arăt caracterul romantic al tuturor mișcărilor religioase care se împotriveseră, în chip mai mult sau mai puțin violent, religiilor tradiționale și statale. Pe acestea din urmă le consideram clasice. Astfel, opoziția și tensiunea daoism și confucianism, budism și brahmanism, dionisianism sau orfism și religia cetățitor grecești, ba chiar reforma lui Zarathustra, sau mesajul incandescent al profetilor evrei – le interpretam ca diferite manifestări ale aceluiași tip de „revoltă romantică”; fiecare în felul lor insistau asupra expe-

rienței personale și neglijau sau minimalizau valorile religioase colective ale familiei, ale cetății sau ale statului. Toate aceste curente „romantice” se născuseră din necesitatea unei experiențe religioase mai sincere și mai profunde, în primul rând din dorința individului de „mântuire” sau de raporturi directe și personale cu divinitatea.

Această încercare vertiginoasă de a găsi elementele de unitate ale atâtor curente de reformă și reînnoire nu era greșită, dar exageram considerându-le pe toate „romantice”. În fond, era vorba de tensiunea dintre două tipuri de experiență religioasă. Pentru că tema generală era romantismul, numisem „romantică” orice mișcare religioasă care promova individul împotriva colectivității.

Nu-mi scrisesem conferința. Mă mulțumisem să întocmesc un plan destul de elaborat. Cu câteva zile înainte, încercasem, singur în mansardă, să rostesc începutul conferinței. Eram convins că, dacă știu ce voi spune în primele cinci minute, restul va veni de la sine. Nu-mi era teamă decât pentru un lucru, să nu am „trac” când mă voi vedea pe estrada Fundației, în fața acelei săli imense. De aceea, repetam, în minte sau cu glas tare, primele fraze ale conferinței. Radu Bossie și Haig Acterian îmi atrăseră atenția că trebuie să vorbesc rar, silindu-mă să articulez fiecare cuvânt și fără gesturi.

Îmi aduc încă foarte bine aminte. Am coborât foarte repede scările care duceau de la loja Direcției la estradă, dar cu destulă grijă ca să nu mă împiedic și, în timp ce coboram, am simțit freamătul sălii, am auzit aplauzele și o stare de calmă euforie m-a înșeninat. De la cele dintâi cuvinte pe

care le-am rostit, am știut că totul se va petrece mai bine chiar decât îmi închipuisem eu. Găsisem fără efort tonul și debitul verbal care se cuveneau și eram atât de sigur că voi reuși să spun tot ce aveam de spus, încât nici măcar nu mi-am scos planul și notițele de buzunar. Și rău am făcut. Pentru că, fermecat de ușurința cu care mă trezisem că vorbesc, nu m-am ținut de planul pe care-l întocmisem acasă. Mă lăsasem antrenat de comentarii, subliniind analogii pe care le descopeream atunci, pe măsură ce vorbeam, care erau, poate, interesante și originale, dar desigur nu interesau publicul pe care-l aveam în față. Pe de altă parte, neconsultând deloc planul, am uitat să prezint o serie de fapte și idei esențiale tezei pe care o susțineam. A fost, desigur, mai mult o *causerie* decât o conferință doctă și, poate tocmai datorită spontaneității și neglijenței cu care vorbisem, publicul a ascultat cu atenție și încântare observațiile asupra taoismului sau orfismului, subiecte care, altminteri, probabil că nu l-ar fi pasionat.

Aplauzele care m-au însoțit până la loja Direcției mi-au confirmat impresia pe care o avusesem tot timpul că „făcusem contactul cu sala”. Dar n-au trecut cinci minute, și am început să-mi dau seama de faptele și ideile pe care le lăsasem la o parte, și asta mi-a întunecat bucuria că scăpasem cu bine din încercare. M-am grăbit să completez lacunele în fața grupului de prieteni care mă aștepta la ieșire. „N-am stăruit destul asupra orfismului”, am început eu; de-abia târziu, în berăria unde ne adunasem, le-am explicat pe îndelete în ce sens orfismul putea fi considerat „romantic”.

Trăiam într-o bibliotecă

Așa cum mă apucasem să lucrez la Roma, nu aș fi terminat nimic niciodată din tot ce începusem. Îmi dădeam seama de primejdie, dar ispita era prea puternică. Pentru întâia oară, trăiam într-o bibliotecă occidentală, printre publicații inaccesibile la București. Aș fi vrut să văd tot, să citesc tot, să transcriu tot. Luam note în neștire, neîndurându-mă să las netranscrisă o pagină care știam că nu-mi va mai cădea sub ochi. Teza mea de licență amenința să devină o istorie comparată a filozofiei Renașterii italiene. În dosare speciale, adunam o documentație suplimentară asupra ermetismului și ocultismului, alchimiei și legăturilor cu Orientul. Ce nu plănuiam! Să traduc în românește o culegere cu fragmente din Leonardo da Vinci, să comentez *Sonetele* lui Michelangelo, să alcătuiesc o antologie din Pico della Mirandola.

Și toată această febrilă activitate nu alcătuia decât o parte din aventurile mele în bibliotecile romane. Îmi completam în același

Mimoza

timp informația despre India, și în special despre filozofia indiană. Din revista „Bilychnis” aflasem, cu câțiva ani mai înainte, de călătoria lui Carlo Formichi și G. Tucci în India. Cu profesorul de sanscrită Formichi eram în corespondență și primisem de la el cărți și articole. Pe Tucci m-am dus să-l caut la Universitate, dar mi s-a spus că era încă la Dacca, în Bengal. Mi s-a îngăduit să lucrez în Biblioteca Seminarului de Indianistică.

Nu voi uita niciodată acea după-amiază de mai, când am deschis *A History of Indian Philosophy* a lui Surendranath Dasgupta. Îmi cumpărasem în iarna aceea cartea lui despre yoga și știam că este cel mai ilustru istoric al filozofiei indiene. Dar încă nu văzusem acest prim volum din ceea ce avea să devină mai târziu capodopera lui și nici nu îndrăznisem s-o comand (costa două guinee). În prefață, Dasgupta mărturisea că, fără sprijinul maharajahului Manindra Chandra Nandy, din Kassimbazar, cartea n-ar fi putut apărea. Subsidiiile acestui mecena i-au îngăduit să studieze cinci ani la Cambridge și tot el, maharajahul, și-a asumat cheltuielile de tipar la Cambridge University Press. Dasgupta adăuga că numele maharajahului din Kassimbazar se leagă de toate operele de cultură și educație din Bengal. Cu emoție am copiat numele și adresa maharajahului; apoi, chiar acolo pe loc, am început o scrisoare în franțuzește. Îi spuneam că îmi pregătesc teza de licență cu un subiect din filozofia Renașterii, dar că sunt tot mai mult interesat de filozofia indiană, și că aș vrea să vin la Calcutta să lucrez doi ani cu S. Dasgupta. Eram dispus să trăiesc cât mai modest, așa cum trăiește un student indian,

și-l întrebam dacă, odată ajuns la Calcutta, aș putea obține o bursă de studii de la el. Noaptea, acasă, am transcris scrisoarea și am expediat-o a doua zi.

Nu mă îndoiesc că viața mea ar fi fost alta fără această scrisoare. Știam că cel mai bun loc pentru a învăța sanscrita și a studia filozofia indiană era o universitate din India, dar nu îndrăzneau să sper că voi ajunge atât de repede acolo. Îmi spuneam că, probabil, voi obține o bursă pentru una din universitățile apusene. În acest caz, îmi propuneam să studiez filozofia comparată. De aceea, cercetările mele de filozofia Renașterii nu mi se păreau fără rost. Ele trebuiau completate, mai târziu, cu un studiu temeinic asupra filozofiei orientale. Mi se părea că știu destul asupra originilor gândirii grecești și presocraticilor și îmi propuneam să mă apuc într-o zi să studiez îndeaproape pe clasici. Cam așa îmi vedeam pe atunci următorii cinci-șase ani de studii: filozofia comparată trebuia să pregătească cercetările de istorie comparată a religiilor. De aceea, mă interesa mai puțin filozofia de după Renaștere. Pentru ce urmăream eu, Giordano Bruno și Campanella erau mai prețioși ca Descartes sau Kant. Toate aceste planuri, și chiar orientarea generală a studiilor, aveau să fie răsturnate de răspunsul maharajahului. Dar răspunsul nu va sosi decât după aproape trei luni. Aveam să-l primesc într-o dimineață de vară, în Strada Melodiei, când aproape pierdusem nădejdea că va mai sosi.

Memorii. 1907-1960, Editura Humanitas, București, 1997